

Γ. Ρίτσος: ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

(Ο Γρηγόρης ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ αποκλεισμένος στη σπηλιά της Μονής Μαχαιρά).

Τέλειωσαν πια τα ψέματα – δικά μας και ξένα
Η φωτιά η παντάνασσα πλησιάζει. Δεν μπορείς πια
Να ξεχωρίσεις αν καίγεται σκοίνος ή φτέρη ή θυμάρι. Η φωτιά πλησιάζει.
Κι όμως πρέπει να προφτάσω να ξεχωρίσω,
Να δω, να υπολογίσω, να σκεφτώ – (για ποιόν; Για μένα;
Για τους άλλους;) Πρέπει.
Μου χρειάζεται πριν απ' το θάνατό μου μια ύστατη γνώση, η γνώση του θανάτου μου,
για να μπορέσω να πεθάνω.
Οι άλλοι τέσσερις έφυγαν. Στο καλό. Τι ησυχία – σα νάναι εδώ να γεννηθεί ένα παιδί ή
να πεθάνει ένας μάρτυρας, και περιμένεις ν' ακουστεί μια πελώρια κραυγή (του
παιδιού ή του Θεού), μια κραυγή πιο τρανή απ' τη σιωπή
Που θα ρίξει τα τείχη του πριν, του μετά και του τώρα, να μπορέσεις να θυμηθείς, να
μαντέψεις, να ζήσεις μαζί, μες σε μια άχρονη στιγμή, τα πάντα. Όμως τίποτα.
Μαρμαρωμένη ησυχία, – μ' όλο που ακούγονται
Οι ντουφεκιές κ' οι φωνές – πόσο ξένα, δεν ακούγονται, χαράζονται
Στεγνά σα σύρματα κομμένα ή σα νερά που κρυστάλλωσαν πριν πέσουν
Και μένουν σ' έναν ξένο χώρο, σταματημένα κ' αιχμηρά.
Τι ησυχία, -
Μ' όλο που ακούγεται η έλευση της φωτιάς. Δεν είναι ώρα πια για πίσω. -
Πίσω και πλάι και πάνω, το φράγμα της πέτρας, μπροστά ένας μικρός ή ο ατελείωτος
θάνατος, στη μέση
(στη μέση ;) εγώ. – Τι είναι ένας άνθρωπος κλεισμένος στη φωτιά και στην πέτρα, που
η μόνη του διέξοδος :
Ένας τμηματικός θάνατος ; Πρέπει να τον γνωρίσω.
Δεν προφταίνω.
Ίσως και να μπορούσα να γλυτώσω. Ίσως μπορούσα
ν' αντέξω την καταφρόνια ή την συγγνώμη ή την λησμονιά των άλλων. Όμως εγώ θα
μπορούσα να λησμονήσω το φως που ονειρευτήκαμε μαζί ; κείνο το μέγα καρδιοχτύπι
της σημαίας μας ; Θα μπορούσα να βουλευτώ στον ίσκιο μιας γωνιάς με σταυρωμένα τα
χέρια γύρω στα σταυρωμένα γόνατα
σα μνησικάκη, μεμψίμοιρη ή αμέτοχη αράχνη
που πλέκει μόνο με το σάλιο της τα δίχτυα της ;
Ίσως μπορούσε, κ' έτσι ακόμη, νάταν όμορφα -
Μια πεταλούδα παραπλανημένη ίσως θαρχόταν κάποτε να καθίσει στα κάγκελα του
παραθύρου
Παίζοντας αόριστα, όχι για μένα, (μα ίσως και για μένα), τη δίδυμη, λεπτή σημαϊούλα
της,
Μια γραμμή φως ίσως περνούσε απ' τη χαραματιά της πόρτας σαν το μικρό δαχτυλάκι
μιας φίλης
Που τραβάει επιτιμητικά μια γραμμή στη σκόνη του τραπέζιού σου με τα τεφτέρια σου.

Η φωνή ενός παιδιού – δε μπορεί – θ' ακουγόταν στα χωράφια ένα απόγευμα κ' η ματιά μιας γυναίκας που ονειρεύεται χαμογελώντας – η ματιά της, χαμένη στο βράδυ, θα σ' άγγιζε,

Η ματιά μιας γυναίκας που δε σ' είδε και την είδες.

Ίσως και νάταν καλά. Ένας γλόμπος που θ' άναβε νωρίς μπροστά στην καγκελόπορτα της φυλακής σου

μες στο ρόδινο ανοιξιάτικο δέιλι, θάταν ίσως

τούτος ο γλόμπος η απαλή καμπύλη ολόκληρης ακρογιαλιάς, θα μαζεύονταν πάνω του τα έντομα

σαν τα μικρά καΐκια σ' ένα λιμανάκι του νησιού μας.

Παντού μπορείς να ταξιδέψεις κι ασάλευτος.

Μονάχα η τελευταία ακινησία : αταξίδευτη. Δε μπόρεσα να φύγω.

Δε χωρούσα. Ήταν η έξοδος στενή. Μούλειψε και το θάρρος

μήπως και δε μπορέσω να πεθάνω. Συχωράτε με.

Ίσως οι τέσσερις συντρόφοι μου νάταν πιο δυνατοί από μένα – δηλαδή πιο ειλικρινείς.

Εγώ ήμουν αδύναμος : Ντράπηκα.

Εσείς πηγαίνετε. (Φύγανε.) Δε σας κρατώ. (Φύγανε κιόλας.) Στο καλό.

Η φωτιά πλησιάζει. Συχωράτε με, φίλοι που δεν μπόρεσα να σας ακολουθήσω, που σας άφησα μόνους σε τούτη την έξοδο. Είναι η πρώτη φορά. Δε μπορούσα. Συχωρέστε με.

Κι όμως, το νιώθω ακόμη, θα μπορούσα να ζήσω οπουδήποτε, στην ερημιά σαν κουρασμένος πεισματάρης βράχος, ξεχασμένος, ή ν' αδικιέμαι, ν' αδικώ, να βλέπω ν' αδικούνται οι φίλοι μου και να σωπαίνω, ή σα δαρμένος, μαδημένος σκύλος που κοιτάει καχύποπτα τη σκιά ενός σπουργιτιού και τη σκιά του,

Ή (το μελέτησα κι αυτό) ασκητεύοντας, να λειάνω με τις

ρώγες των δαχτύλων μου

(μαλακωμένες πια απ' την αχρηστία) να λειάνω μια πέτρα κι ώρες ν' αποξεχνιέμαι

κοιτάζοντας τις ασάλευτες φλέβες της, κι έτσι σκυφτός

να κλαίω αμίλητα απ' την ευτυχία να υπάρχω.

Δε μπόρεσα.

Αν έβγαινα παραδίνοντας τα κλειδιά μου, μπουσουλώντας με χέρια και με πόδια (κάθε έξοδος είναι στενή, συντρόφια μου), αν κινούσα να παραδώσω σα σκισμένη σημαία την ψυχή μου – Ποια ψυχή μου ;

Δεν πρόφτασα όλη να τη δοκιμάσω, να τη γνωρίσω ολόκληρη. Μου χρειάζεται τούτη η στιγμή, να μάθω που και τι θα παραδώσω ή δε θα παραδώσω. Ξέρω πως θα μπορούσε νάμαι στη θέση σας, αδέρφια μου που φύγατε, γιατί ξέρω, όπως κι εσείς, τι θα πει πόνος και φόβος,

μα εγώ είχα ένα φόβο πιο μεγάλο απ' τον πόνο μου κι απ' το φόβο σας, όχι μονάχα το φόβο του κορμιού μου, μα και τον φόβο της ψυχής μου, που δεν την ξέρω – ο ίσκιος της κάθε κίνησής μου μεγάλωνε απέραντα πάνω σ' έναν τρομαχτικά κάτασπρο τοίχο, και κάθε σφυγμό μου τον άκουγα να πέφτει μες στο πάντοτε γράφοντας στέρεους κ' υδάτινους κύκλους ατελείωτους. Έτσι με τούτο το φόβο της ψυχής μου γλύτωνα απ' το φόβο του κορμιού μου. Ωστόσο ξέρω όλο το φόβο, και μπορείτε να με πιστέψετε, γιατί κανένας μας δεν είναι που να θέλει να πονάμε ή να φοβόμαστε.

Εδώ τουλάχιστο, μπορείτε να με πιστέψετε.

Εδώ δεν είναι δύσκολο ν' αγαπηθούμε. Όλα είναι τόσο δύσκολα, κ' ίσως για τούτο και ν' αξίζουν. Όμως δε θα μπορούσα να περπατήσω με κομμένα τα γόνατα της ψυχής μου. Με

του κορμιού μου, τα πόδια και τα χέρια κομμένα, θα το μπορούσα. Συχωράτε με. Γεια σας.

Έφυγαν. Ησυχία. Τι μοναξιά πυκνοκατοικημένη. Τα πάντα πυκνά και διαλυμένα. Το απέραντο δίχως βάρος μάρτυρες. Σε ποιόν να μιλήσω και γιατί ; Αν είχαν τουλάχιστο μείνει. -

Δεν πρέπει να βουλιάξω μέσα μου. Ας κρατηθώ έστω απ' τη φωνή μου, απ' τον ήχο του δικού μου ντουφεκιού, να μείνει το κεφάλι μου έξω ή μοναχά το μέτωπό μου και τα μάτια μου. Θέλω να βλέπω.

Θέλω να φανταστώ τα δέντρα, τα παράθυρα, τα πράγματα, να νιώσω τη σπιτίσια ζεστασιά τους, ν' αντιμετωπίσω αυτή τη μεγάλη παγωνιά της φωτιάς που πλησιάζει. Μια καρέκλα ακουμπισμένη στη γωνιά μιας κάμαρας μπορεί και νάναι, λέω, σαν εσωτερικό καμπαναριού, όπου ο ήχος της καμπάνας στρογγυλός κατεβαίνει γεμίζοντας με κυριακάτικη ησυχία το σπίτι. Δε μπορώ να συνεχίσω.

Μοιάζει ανέφικτη η νίκη δίχως μάρτυρες που να τη διαλαλήσουν.

Θέλω να φανταστώ το πτώμα μου τριγυρισμένο από κλαμένους φίλους και μεσίστιες σημαίες για να μπορέσω να παραιτηθώ απ' το σώμα μου. Κανείς τριγύρω μου.

Μάρτυρας μόνος η φωνή μου – κι αυτή πώς να περάσει τη φωτιά και την πέτρα ; Πρέπει μονάχος να τα βγάλω πέρα. Τι ησυχία ! – σα μόνιμη. Ρητή. Το παγούρι μου θυμίζει πως κιάλας δε διψώ. Δε θα διψάσω πια. Κι όμως το γυλιό μου εκεί στο καρφί κρέμεται ακόμη με την έκφραση του πρώτου άστρου της βραδιάς πάνω απ' την παραλία της Λεμεσός την ώρα που τα γκαρσόνια καταβρέχουν με λαστιχένιους σωλήνες το πεζοδρόμιο ύστερα από την τρομερή ζέστη μιας μέρας του Ιούλη, την ώρα που βγάζουν τα πρώτα τραπεζάκια στην προκυμαία για τους βραδινούς πελάτες, την ώρα που κι ο πιο μικρός θόρυβος του πιο μικρού ψαριού, εκεί δίπλα, στα ρηχά, φωνάζει :

” αύριο, αύριο, αύριο”.

Ναι, θα μπορούσα να ζήσω οπουδήποτε, στη μοναξιά, στη λησμονιά, οπουδήποτε, απόστρατος κι ανεύθυνος, δίχως φθόνο, να χαίρομαι τα κατορθώματα των άλλων, ένδοξες πράξεις, που δεν έκανα εγώ – να κοιτάω τη διαδρομή ενός αργοπορημένου μερμηγκιού που κουβαλάει μες στο ολοπόρφυρο λιόγερμα ένα σπυρί καλαμπόκι πιο μεγάλο απ' το μπόι του και να νιώθω όλης της γης το κάλεσμα και του καλοκαιριού τη ζέστα με τα πόδια αυτού του μερμηγκιού, κι όλου του κόσμου η ευγνωμοσύνη αμίλητη να στέκει μες στα μάτια μου καθώς θ' ακούω αιώνια κείνο το ψαράκι να φωνάζει :

“αύριο, αύριο”. Ποιο αύριο σήμερα ;

Τρομερή παγωνιά τούτη η ζέστη. Δεν προφταίνω. Ο αέρας χάνεται. Και πρέπει να εξαντλήσω την προθεσμία μου. Ν' αφήσω και κάποια διαθήκη. Τι χρειάζεται ;

Θα την κάψει κι αυτήν η φωτιά. Δε θα την κάψει.

Τι δύσκολα, λοιπόν που τελειώνει η ζωή. Και πρέπει να προλάβω να ζήσω αυτή την τελευταία μου δυσκολία, να την κερδίσω, κ' ίσως να τη δώσω σα μια χαρά στους άλλους. Πως ; Με τι ;” Μα πρέπει “.

Τι πρέπει ; Ποιος μιλάει ; Τι λέει ; Γιατί ;” Μα πρέπει “.

Εδώ ούτε καθήκοντα, ούτε ανάγκες πια. Ποιος προστάζει ; Τι ζητούν από μένα ; και ποιοι ; Κ' οι φτωχοί, κ' οι αδικημένοι, κ' η πατρίδα, κι ο κόσμος, κι ο εαυτός μου ; Καθήκοντα κι ανάγκες. Ναι. Καθήκοντα κι ανάγκες.

Ένα κόκκινο φως μέσα κ' έξω. Το αίμα κι ο αγέρας.

Υπάρχουν. Υπάρχω. Να υπάρξουμε.

Θα υπάρξουμε. Ένα κόκκινο φως η στιγμή μου. Και πρέπει να δέσω τις σκέψεις με τα πράγματα – να υπάρξουν χεροπιαστά. Και δεν έχω καιρό. Και τα πράγματα φύγαν. Δεν τα βλέπω.

Οι άπιαστες σκέψεις απομένουν μόνο και πρέπει αυτές, τουλάχιστο, να τις κρατήσω – νάβρω κάποιο τρόπο να τις δώσω.-

Και τούτο δω το σαλιγκάρι που ανηφοράει ανέμελο στην πέτρα, αυτό και το εκκλησάκι του μαζί, – που πάει ; Δεν προσέχει. Να του μιλήσω ; να του εμπιστευτώ ; Είναι κουφό. Σα να μην έχει πάρει δανεικά από κανέναν, – τραβάει αυτό και το εκκλησάκι του μαζί. – Πρέπει λοιπόν να προφτάσω ολομόναχος, – τι να προφτάσω ; Δεν είναι η πιο κατάλληλη στιγμή για να σκεφτείς η στιγμή του θανάτου, κ' είναι η μόνη που την έχεις ακέρια, γιατί είναι το τέλος, και δω δε χωράνε διαψεύσεις κι απάτες – ποιος ο λόγος άλλωστε ;

Είμαι 29 μόλις χρονώ και το μόνο που ξέρω είναι πως θέλω να ζήσω. Δεν πρόφτασα ακόμη να σκεφτώ, μια και δεν πρόφτασα να ζήσω. Μεσ στη μάχη τι να σκεφτείς ; Δεν πρόφτασα. Μου χρειάζεται, τουλάχιστο, τούτη η ολόκληρη στιγμή μου για να ζήσω ολόκληρος. Θυμάμαι.-

Ήταν άνοιξη τότες. Καθόμασταν άκρη – άκρη στο λιμάνι της Αμμόχωστος, Και ξέρω τώρα-δεν τόξερα – τότες – ήταν όμορφη η ζωή, (κ' είναι, κ' ίσως πιο όμορφη πάντα – όλο πιο όμορφη γίνεται – τη φτιάχνουμε)

ήταν όμορφα τα στάχια, τα κίτρα, τ' αμπέλια, τα σπίτια, οι γυναίκες, τα καϊκία - όμορφα πούπαιζαν οι ανταύγειες του νερού στα πλευρά των караβιών – όμορφες κ' οι σκιές των караβιών μεσ στο νερό. Σκιές γλάρων περνούσαν πάνω απ' την προκουμαία, πάνω απ' τα στρογγυλά τραπεζάκια του υπαίθριου καφενείου με τα φλιτζάνια του καφέ, κ' έτσι όπως κουβεντιάζαμε, τρεις παλιόφιλοι, δίχως ν' ανασηκώσουμε καθόλου το κεφάλι νιώθαμε πως οι γλάροι ήταν απάνω μας και πίναμε μαζί με τον καφέ κάτι απ' τη φευγαλέα σκιά των γλάρων, μια γέψη απλοχωριάς, φιλίας κ' ελευθερίας.

Ε, ναι, είναι όμορφη η ζωή, κ' εγώ ήμουν όμορφος, (γιατί ήμουν ; Είμαι.)

Κι όλα μπορούμε να τα φτιάξουμε όμορφα χέρι με χέρι.

Συχνά τα καλοκαίρια μεσ στην κάψα του μεσημεριού – και στο χιόνι – ένιωσα να στεριώνει η ζωή μ' εμπιστοσύνη τη σημαία της μεσ στα σκέλια μου,

Κι όταν ακόμα με κύκλωνε ο φόβος μ' όλους τους κυκλώπειους ίσκιους του

Κι όταν μου τράνταζε τα φυλλοκάρδια η σημαία της πατρίδας που κρατούσα στα χέρια Καθώς την πλαταγίζαν οι νευρώδεις άνεμοι, κείνη η άλλη σημαία δεν ξεχνιόταν. Ήταν όμορφα. Τώρα δε χωράει κάτι τέτοιο. Διάλεξα τη φωτιά.

Η απόφασή μου πάρθηκε. Είμαι έτοιμος.

Λέτε νάναι πιο φαρδιά η πύλη του θανάτου ; Εδώ τελειώνω. Δεν ξέρω πάρα κάτω.

Τ' άλλα φτιάχτε τα, πείτε τα, εσείς. Κέρδισα ακόμη μια στιγμή μεγάλη σαν ολόκληρο τον πόνο. Δεν ήξερα πως μια στιγμή μπορούσε νάχει τόση διάρκεια.

Δεν είχα φανταστεί πως ο πόνος μπορούσε να σκέφτεται. Κι όλα έχουνε το βαθύ νόημά τους και προσμένουν να το βρούμε. Κι ο κόσμος θα φτώχαινε

αν έλειπε ένα χαλικάκι, ένα τζιτζίκι, ή κ' η φωνή του γαλατά μεσ στο χάραμα. Τόμαθα.

Μήπως αυτό είναι τάχα κείνο που λένε ηρωισμός ;

Και που ωστόσο δεν τόξερε εκείνος που τον έλεγαν ήρωα; Και μήπως τάχα η σκέψη

νικάει τη σιωπή, τη φωτιά και το χρόνο κι αυτό το λέμε μοίρα ;
Δεν τόξερα. Τόμαθα. Γεια σας.

Αυτή την πιο όμορφη στιγμή μου σας την αφήνω, αδέρφια. Αυτό είναι το ντουφέκι μου – ολοκαίνουργιο τ' όπλο του ανθρώπου. Και τούτο το ντουφέκι, που μου καίει τα χέρια, το αγαπάω, αυτό το ντουφέκι το δροσίζω με ❖- Δεν είναι κακό να με δείτε να κλαίω – είμαι πολύ συγκινημένος απ' όλα κι απ' τον εαυτό μου και πιο συγκινημένος απ' την ανακάλυψη αυτής της συγκίνησης.

Αν με γνωρίζατε αυτή τη στιγμή θ' άξιζε και να με αγαπήσετε, όπως κ' εγώ σας αγαπάω χωρίς ταπεινοσύνη ή περηφάνεια. Μα ποιος θα σας μεταδώσει τούτη τη στιγμή ; Δεν τη χωράνε τα λόγια, τα χέρια, τα μάτια, ούτε η πράξη, ούτε η σκέψη – είναι μεγάλη σαν εκείνο που λέμε πατρίδα μεγάλη σαν αυτό που λέμε γη μεγάλη σαν όλο τον κόσμο. (Τι αλλιώτικη που είναι η φωνή μου.) Σαν όταν δουλεύεις, με δικιά σου θέληση, στο χωραφάκι του φτωχού και δίψασες το μεσημέρι
Και παρατάς την τσάπα σου γερτή όλο εμπιστοσύνη στον κορμό της μονάκριβης συκιάς
Και σκύβεις στο ρυάκι να πεις κι αντικρίζεις στο γάργαρο ρυάκι το πρόσωπό σου
ωραίο, ξαναμμένο απ' τη δουλειά, τον αγέρα, τη νιότη, τον ήλιο,
Κι αποθαμάζεις στο νερό τα αστραποβόλα μάτια σου,
και τούτο δε σε σταματάει
μα πίνεις το νερό μαζί με τον εαυτό σου. Ξεδιψάς κι αναγέρνεις κατόπι το κεφάλι στον ουρανό σάμπως να ψάχνεις κάποιον νάβρεις στα ψηλά για να του πεις ευχαριστώ κ' είναι ο ουρανός κ' η γη μέσα σου
κι όξω απέραντα κι ολόφωτα κ' είναι όλος ο κόσμος
δικός σου και μπορείς να τον δώσεις.

Αυτή η στιγμή είναι ανεπανάληπτη, γιατί είναι η αιωνιότητα, κ' η αιωνιότητα υπάρχει και τη δημιουργούμε – δεν επαναλαμβάνεται σαν κάτι που έρχεται και φεύγει και ξανάρχεται. Λοιπόν μην κλαίτε.

Όμως εμένα αφήστε με να κλάψω, γιατί σε λίγο, το μαντεύω, δε θα μπορώ πια να κλάψω μες στην αναγνώριση της ευτυχίας πως μπορώ να πεθάνω.

Συχωρέστε με.

Κι αλήθεια, ξέχασα να σας πω το κυριότερο
-που μόλις τώρα τόμαθα-

δεν είναι τόσο δύσκολος ο θάνατος. Το αντίθετο μάλιστα.

Και σας βεβαιώνω τώρα με το αίμα μου :

ποτέ δεν ήταν τόσο ευτυχισμένος ο Χριστός

όσο την ώρα που το τελευταίο καρφί τον άφησε ακίνητο,

χωρίς να τον σκοτώσει,

για να κοιτάξει κατάματα τον ουρανό και τη θυσία του,

ποτέ ο Προμηθέας δεν αντίκρισε τόσο γαλήνια κι ολόφωτα τον κόσμο όσο την ώρα που

το ράμφος του όρνεου βρήκε τα μάτια του ξέροντας,

τότε μόνο, πως είχε αξιωθεί να δώσει το φως και τη φωτιά στον άνθρωπο,

κι ακόμα, ναι, ποτέ τόσο όμορφος δεν ήταν ο μικρός

Γρηγόρης Αυξεντίου 29 χρονών.

Λέω τον αριθμό των χρόνων μου και κλαίω ξέροντας
πως θα τον προσθέσετε στη δόξα του έθνους μας
(ας μου συχωρεθεί κι αυτή μου η τελευταία αδυναμία).

Ακούω αυτόν τον αριθμό στα χείλη σας
και θάθελα να τον φιλήσω πάνω στα χείλη σας.
Ήμουν ίσως μικρός για τη δόξα – ίσως μικρός για μια τέτοια ευτυχία. Μια πράξη σωστή
είναι το πήδημα του ανθρώπου έξω απ' τη μοναξιά.
Είναι το σφίξιμο χιλιάδων χεριών κι ο όρκος όλων.
Είμαι έτοιμος.
Δε δέχομαι, όχι, τη θυσία για το θάνατο. Τη δέχομαι
Μονάχα για τη ζωή – για μια ζωή που πια δε θα
Απαιτεί καμιά θυσία. Είμαι έτοιμος.

Ποτέ δε θα μπορούσα να πιστέψω πως η στενότητα
μιας σπηλιάς μπορούσε να έχει τόση ευρυχωρία, μπορούσε να χωρέσει την πατρίδα με
τις ελιές της,
τ' ακρογιάλια της, τα βάσανά της, με τα καΐκια της
μ' ολάνοιχτα πανιά στον αντρίκιον αγέρα της,
τον κόσμο με τα φλάμπουρά του, τα όνειρά του, τις καμπάνες του, και τα μικρά
αγριόχορτα. Ανασαίνω,
μέσα σ' αυτό το πέτρινο τούνελ που η έξοδός του
είναι το ίδιο το στόμιο του ήλιου. Το ξέρω :
από δω, κατευθείαν, θα περάσω νεκρός μες στον κόσμο.
Μην κλαίτε. Και ξέρω τώρα, όσο ποτέ,
Πως είναι δυνατή η ελευθερία. Γεια σας.
Τούτη την ώρα δεν τρομάζω τα μικρά ή μεγάλα λόγια -
Μπορώ να σκουπίσω τα μάτια μου στη σημαία μας
Μια και το ξέρω : στην απόλυτη στιγμή μου
μες απ' το στόμιο του θανάτου οι συναγωνιστές μου
θα παραλάβουν απ' τα χέρια μου φλεγόμενη
τη σημαία του ανένδοτου αγώνα, φλεγόμενη σαν πύρινο άλογο ικανό να διασχίσει το
άπειρο και το θάνατο σαν άσβηστη δάδα μέσα σ' όλες τις νύχτες των σκλάβων,
φλεγόμενη η σημαία μας σα μέγα αστραφτερό δισκοπότηρο για την Άγια Μετάληψη
του Κόσμου.
Μπορώ να επαναλάβω :
" Λάβετε, φάγετε, τούτο εστί το σώμα μου και το αίμα μου – το σώμα και το αίμα του
Γρηγόρη Αυξεντίου
ενός φτωχόπαιδου, 29 χρονώ, απ' το χωριό Λύση,
οδηγού ταξί το επάγγελμα,
πούμαθε στη Μεγάλη Σχολή του Αγώνα τόσα μόνο γράμματα όσα να φτιάχνουν τη λέξη
" Ε Λ Ε Υ Θ Ε Ρ Ι Α "
και που σήμερα, 2 του Μάρτη 1957, κήκε ζωντανός στη σπηλιά της Μονής Μαχαιρά
και σήμερα ακριβώς, 2 του Μάρτη, μέρα Σάββατο – μην το ξεχάστε, σύντροφοι -
Στις 2 η ώρα μετά τα μεσάνυχτα, και 3 πρώτα λεπτά,
γεννήθηκε ο μικρός Γρηγόρης ανάμεσα στα
ματωμένα γόνατα της πλάσης.

Δέκα ώρες είναι πάρα πολλές για όλα όταν έχεις ένα ντουφέκι, κάμποσες σφαίρες και το
δίκιο με το μέρος σου
Όταν έχεις δικά σου 29 χρόνια και μπορείς

να τα διαθέσεις μόνος σου
όταν έχεις το θάνατο σου δικό σου. Γεια σας.
Όλο σας αποχαιρετώ κι ακόμα μένω. Ναι, η πιο μεγάλη πράξη της ζωής μας είναι η
απόφαση του θανάτου μας,
Όταν υπάρχει κάποια διέξοδος όταν μπορείς και να τον αποφύγεις, και συ τον διαλέγεις
σαν τιμή και σα χρέος για τους άλλους,
πιο πέρα απ' τις ανάγκες σου.
Όποιος μπορεί να νικήσει μια στιγμή τη ζωή του
Νικάει και το θάνατο. Τόμαθα.
(Αλλιώςτικα που ακούγεται η φωνή μου σήμερα. Μην είναι αυτή που μου ζητάτε ;
αυτή που θάθελα ν' ακούσετε ; Μην είναι μονάχα αυτή η σωστή φωνή μου ;
ή η φωνή σας ; η φωνή όλων μας ;)
Τα πάντα είναι ανύπαρχτα πριν τα σκεφτείς και πριν τα πράξεις. Όχι μονάχα να τα
σκεφτείς, ή μονάχα να τα πράξεις, μα να τα πράξεις και να τα σκεφτείς μαζί.
Και σεις, αδέρφια μου, πολύ με βοηθήσατε.
(Κανένας δεν υπάρχει μόνος χωρίς τη βοήθεια του άλλου.)
Εσύ που θα κλάψεις για το θάνατό μου με βοήθησες να πεθάνω με το κεφάλι ψηλά εσύ
που θα πάρεις το ντουφεκι μου να εκδικηθείς το θάνατό μου
Με βοήθησες να πεθάνω ευτυχισμένος για σένα και για μένα. Με βοήθησαν κι αυτοί που
πέσανε πριν από μένα.
Όπως και γω θα σας βοηθήσω.
Τούτη η ώρα δεν είναι για καυχησιές και ηρωισμούς,
όταν βρίσκεσαι κατάφατσα με το θάνατο,
και σας το λέω απλά, σα να στρίβω το τιμόνι του αμαξιού μου μιαν ανοιξιιάτικη μέρα για
ν' αποφύγω μια σύγκρουση μ' ένα κάρο που το οδηγάει ένας ατζαμής χωριάτης ή για να
μη χτυπήσω ένα παιδί που παίζει ανύποπτο στη λιακάδα ή ακόμα, ναι,
(και τούτη η τρυφερότητα δεν είναι αταίριαστη
σ' έναν άντρα που πρόκειται να πεθάνει)
για να μη λιώσω ένα αγριολούλουδο που πήγε το μπαστάρδικο και φύτρωσε καταμεσίς
στη δημοσιά
αθώο-αθώο και γαλανό σαν το μισόκλειστο ματάκι της πλάσης – ναι, τόσο απλά μπορώ
να σας το πω, σα να στρίβω το τιμόνι του αμαξιού μου :
" Τ' αληθινό μπόι του ανθρώπου μετριέται πάντα με το μέτρο της λευτεριάς ". Τίποτ'
άλλο. Γεια σας.
Αν λυπάμαι για κάτι είναι που πια δε θα μπορέσω να κάνω τίποτα για σας (όχι σα
φήμη ή σαν ιδέα ή σα θρύλος, μα με τούτα τα ίδια μου τα χέρια),
Έτσι να πούμε, να, να ρίξω και γω μια ντουφεκιά στον αέρα στη γιορτή της
απελευθέρωσης
ή να φορτώσω σ' ένα μεγάλο φορτηγό εκατό τσουβάλια ψωμί, διακόσια τσουβάλια
πατάτες,
να σηκώσω κείνης της γριούλας τη ζαλιά τα ξύλα μες στο δάσος να σηκώσω το άλογο
του γέρου αγωγιάτη πούπεσε μες στη λάσπη κάποιο βροχερό πρωινό
να δώσω μια κλωτσιά και γω στη μπάλα που παίζουν τα πατριωτάκια το δείλι στο
γήπεδο ή να δώσω μια σβερκιά στο φίλο ένα βραδάκι που θα λέει ένα άνοστο αστείο
ή να μοιράσω, μια μέρα που η δουλειά πήγε καλά, μια χαρτοσακούλα καραμέλες στα
πιτσιρίκια της γειτονιάς μου ή ν' ακουμπήσω αυτά τα δυνατά μου χέρια, που σήμερα τα
αγάπησα, σ' ένα τραπεζάκι της Αμμόχωστος και, δίχως να κοιτάω τα εργατικά μου

χέρια, να τα νιώθω πως ξεκουράζονται πάνω στα πέτρινα γόνατα του φιλικού μας κόσμου.

Σήμερα νιώθω μια τρυφερότητα για τον εαυτό μου ξέροντας πως θα μ' αγαπήσετε
Σήμερα αγαπάω κ' εχτιμάω τον εαυτό μου
σήμερα χαμογελάω στον εαυτό μου κοιτάζοντας τον
με τ' αδερφικά σας μάτια.

Μια στιγμή άφησα τ' όπλο μου να κρυώσει μια στάλα στην πέτρα, άνοιξα το γυλιό μου κ' έβγαλα το καθρεφτάκι της τσέπης, – ναι, είμαι όμορφος, – όταν μ' αγαπάτε – τι θα μπορούσα να κάνω για σας, – όταν μ' αγαπάτε -τι θα μπορούσα , μόνο τώρα το καταλαβαίνω-

(κ' ίσως είναι αργά, μόνο με το θάνατό μου έχω να σας χαρίσω πια.) λ.χ. θα μπορούσα να τινάξω ένα τανκ με μια γροθιά, να πελεκήσω ένα άγαλμα σ' ένα βουνό, μονομερίς – όταν μ' αγαπάτε – ή να χτίσω σε μια ώρα ένα πανύψηλο σκολειό. Δεν αστειεύομαι. Δεν είναι ώρα, αδέρφια μου, για αστεία. Θάθελα νάμαι ωραίος μέσα κι όξω για ν' αξίζω την αγάπη σας, ναι, (κι ας το πω κι αυτό :) για να με σκέφτονται σαν άντρα τους όλα τα ωραία κορίτσια, για να με σκέφτονται σα φίλο τους όλοι οι ελληνικοί μας έφηβοι και τα παιδιά του κόσμου.

Δεν προφταίνω.

Να πρόφταινα, τουλάχιστο, να ξυριστώ, να ψαλιδίσω λιγάκι το μουστάκι μου. Μα ίσως και να πηγαίνει λίγο γένη στη νεανική μορφή μου. (Βλέπετε πόσο παιδί με κάνει η αγάπη σας ; Μου ξαναδίνει τη δικιά μου φωνή.)

Για σκέψου, αδερφέ μου, μεθαύριο να διαλέγουν πάνω στα χνάρια μας τα κορίτσια τον άντρα τους

τα παιδιά τους φίλους τους οι άντρες τις πράξεις τους,
να ξέρεις πως και συ πορεύεσαι μαζί τους στ' αψηλά,
σ' ένα ψηλό – ψηλό βουνό, όλο κορδέλες άσφαλτο,
για ν' αγναντέψεις ακέρια την πλάση,

τις πολιτείες γιομάτες καμινάδες κι αστεροσκοπεία και παράθυρα, τους κάμπους και τα δάσα, τα λιμάνια γιομάτα κατάρτια, τα ειρηνικά αεροπλάνα, τους λεβέντες αίτους και τους παιδιαστικούς χαρταιτούς με κείνες τις αστείες πολύχρωμες ουρές τους – σ' ένα ψηλό-

ψηλό βουνό, με μια αυτοκινητάρα τελευταία μάρκα
που ίσως θάχει τ' όνομά μας -.

Και μόλις τώρα το σκέφτηκα, πως τάχατες η ζωή δεν πάει μπροστά με σκοτεινές εξομολόγησες και μικρές ειλικρίνειες (η εξομολόγηση – τόχω ακουστά, και τώρα το θυμήθηκα – σώζει, λέει, εκείνον που ξομολογιέται. Μα τον άλλον ; Κι ο άλλος τι σου χρωστάει να σηκώνει στη ράχη του σαν τσουβάλια άχρηστες πέτρες τα λόγια σου δίχως καν να μπορεί να τις χτίσει ;) Το λοιπόν , η ζωή τραβάει μπροστά με πράξεις και θυσίες – μ' αυτό που λένε ” γενική ηθική ” κι ούτε που ξέρω πως τα λένε αυτά, κι ωστόσο τάπα. Εγώ το μόνο πούμαθα είναι : σα χουφτώνεις τη γωνιά του τραπεζιού είναι η γωνιά του τραπεζιού μ' όλη της τη στερεότητα κι όταν χουφτώνεις ένα στήθος ξέρεις πως και τα πιο στέρεα χέρια τρέμουν και τότες θέλεις να σπείρεις χιλιάδες παιδιά για να χαρούν τον κόσμο μας που εσύ δεν πρόφτασες να τον χαρείς κ' ίσως, δε λέω, ίσως και να το ξέρεις – κάπου αλλού, βαθιά σου να το νιώθεις – πώς τούτο το στήθος “γλυκοβύζαστο ετοιμάζει γάλα ανδρείας και λευτεριάς”.

Και, βέβαια, που πρέπει να το ξέρεις. Γεια σας.

Άντε, γριά μάνα, μην αρχίσεις τώρα τις κλάψεις. -Όχι;-
Έτσι σε θέλω. Ρωμιά. Σου παίρνω λες τη ζωή σου ; Σου αφήνω την περφάνεια σου.
Δε θα σέιδει ο εχτρός καμπουριασμένη. Το ξέρω. Θα πεις: “Είμαι πέρφανη για το γιο μου,
– κάλλιο μια φούχτα τιμημένη στάχτη παρά γονατισμένος ο λεβέντης μου”.

Έτσι. Γεια σου, μάνα.

Ο πατέρας θα με γνωρίσει στο νεκροτομείο απ’ τις χοντρές ελληνικές κοκάλες μου,
όμοιες με τις δικές του, κι απ’ το σταυρό της πατρίδας πούχα φυλαχτάρι μες στις τρίχες
του κόρφου μου. Μιλάω για μένα σα νάμαι ερωτευμένος με τα μένα, σα νάναι η
Ρωμοσύνη ερωτευμένη με τα μένα. Συχωράτε με.

Εσείς μου το δώσατε τούτο το δικαίωμα. Ευχαριστώ.

Εσείς, κ’ η αγάπη μας, κι ο θάνατός μου. Το ξέρω, ως και κείνος που πήρε τα 5.000
αργύρια θα πιει κάποιο βραδάκι ένα ποτήρι στην υγεία μου σε μια ταβέρνα της Πάφος
και θ’ απογείρει να κλάψει μέσα στο ποτήρι του,

Γιατί ήμουνα φίλος καλός

κ’ ίσως να γίνει φίλος μας κι αυτός μια μέρα.

Τώρα λοιπόν, βαθιά και σίγουρα, μπορώ να σας το πω, σα να οδηγάω, και πάλι, το
αμαξάκι μου σ’ ένα ασφαλοστρωμένο δρόμο της Κύπρου ίσα και παστρικά, ένα
ολογάλανο κ’ ήμερο πρωινό, – μπορώ να το πω :

” Η αρετή μας είναι η αμοιβαία μας χρησιμότητα “.

Εν τάξει αδέρφια. Εδώ δεν είναι ακατόρθωτη η αδερφοσύνη για μας και για όλους. Εδώ
οι διαφορές βουλιάζουνε σ’ ένα χαμόγελο, – κ’ είναι έτσι όπως ακούς, κείνες τις νύχτες
του καλοκαιριού, – γαλάζιες, αργυρές και ρόδινες – σ’ ένα μονάχα φέγγος ευτυχίας όλα
τα ξέχωρα σπιτίσια μουρμουρίσματα και των μικρών και των μεγάλων άστρων και
τρέμει η ρίζα της καρδιάς και τρέμει ο κόσμος τόσο που θέλεις να σκουντήσεις τον
αγκώνα κάποιου φίλου για ν’ ακούσεις μαζί του,
ή τον αγκώνα έστω μιας πέτρας για ν’ ακούσει και κείνη,
να μοιράσεις τη χαρά σου.

Με τούτη την αγάπη, λέω, που μια μέρα, οι ξύλινοι σταυροί θα μπουμπουκιάσουν
τριαντάφυλλα – ναι, κι ο δικός μου ο σταυρός, ο καμένος, ο πέτρινος, με τούτη, λέω,
την αγάπη μια μέρα θα λυγίσουμε κείνους που φέρνουν τ’ άδικο και σπέρνουνε το
μίσος.

Τούτη είναι η εντολή μου -

μ’ όλο που αυτή την ώρα δεν το ξέρω το μίσος

σα να μην τόμαθα ποτέ ή να το ξέχασα. Γεια σας.

Όλο ετοιμάζομαι να φύγω. Όλο σας αποχαιρετώ, κι ακόμα στέκω σαν κάτι νάχω να
προστέσω ακόμα στον κόσμο. Σα νάχω να προσφέρω λίγη ακόμα ευτυχία σε σας
απ’ το μεδούλι μου. Θυμάμαι -

καλοκαιριάτικο σούρουπο ήταν -

σταμάτησα τ’ αμάξι μπροστά σε μια καλύβα. Διψούσα. Μια μαυροφορεμένη γριά με
φίλεψε με το κανάτι δροσερό νερό. ” Φχαριστώ γιαγιά “, της είπα. ” Καλή λευτεριά, γιε
μου “, αποκρίθηκε.

” Καλή λευτεριά, γιαγιά ” της ξανάπα – κ’ ένιωσα πως της την χρωστάω.

Μούβγαλε το κασκέτο και μου σφούγγισε με το χέρι της το κούτελό μου.

(Ξέρετε, κ’ οι γριές μπορούνε να χαμογελάνε.)

Τη λευτεριά το λοιπόν ο καθένας μας τήνε χρωστάει σ’ όλους. Μια λευτεριά μονάχα για

τον ένα δε φελάει σε τίποτα (αν υπάρχει).

Τίποτα δεν είναι μήτε για τον ίδιον.

” Άντε γεια σου γιαγιά. Καλή λευτεριά, το λοιπόν “

- κι' έτριψα λίγο τα μάτια μου – έπεφτε κιόλας γαλανό το θάμπος της βραδιάς, δεν καλόβλεπα.

Κι όπως τράβηξα πάλι με χαμηλωμένα τα δυο φώτα μου

(γιατί έφεγγε ακόμα) ένωθα ν' ανεβαίνω με τα' αμάξι μου, μαζί και ο μέγας κάμπος της Μεσαορίας βαθύς και σιωπηλός, αχνισμένος απ' το αργό φεγγαρόφωτο, ένωθα ν' ανεβαίνω ίσα στον ουρανό κ' ένωθα το φεγγάρι που με χτύπησε κατάστηθα ολόδροσο, σάμπως χρυσό κωνσταντινάτο το φεγγάρι κρεμασμένο

μ' ένα σπάγκο απ' το λαιμό μου, να με δροσίζει τη καρδιά και λίγο – λίγο να ζεσταίνεται και ν' αχνίζει στον κόρφο μου. Κι έλεγα :

δε φτάνει το τραπέζι, μήτε κάμποσος παράς στην τσέπη, μήτε το ψωμί και το φιλί – ο άνθρωπος είναι πιο τρανός

απ' την καθημερινή την έγνοια του.

Κ' έλεγα πάλι που ο άνθρωπος αρχίζει την έγνοια του για το ψωμί κι όλο τραβάει πιο πέρα απ' τη σκλαβιά του από σκλαβιά σε σκλαβιά, από ξεσκλάβωμα σε ξεσκλάβωμα,

απ' το ξεσκλάβωμα της πατρίδας στο ξεσκλάβωμα του κόσμου ώσπου να νιώσει, μπαίνοντας ίσα στον ουρανό, ν' αχνίζει το φεγγάρι στον κόρφο του, ώσπου να κλάψει μια νύχτα από αγάπη για όλο τον κόσμο. Έτσι άφησα σ' ένα χαντάκι τ' αμάξι μου.

Πήρα τ' όπλο. Κι ανέβηκα στο βουνό. Έτσι βρέθηκα σε τούτη τη σπηλιά που το στόμιό της βλέπει ολόισα τον ήλιο. Το στρογγυλό της στόμιο είναι ο ίδιος ο ήλιος

που θα τον νιώσω πάλι δροσερό, καθώς θα με περνάνε,

(όπως κείνη τη νύχτα το φεγγάρι) – θα τον νιώσω δροσερό κωνσταντινάτο να μου δροσίζει το καμένο στήθος, κ' έτσι λίγο – λίγο να ζεσταίνεται ο ήλιος

και ν' αχνίζει στον κόρφο μας.

Γεια σας.

(Όλες οι καμπάνες της Γης σήμαναν μεμιάς. Όλα τα ανθρώπινα μέτωπα ψηλά. Όλες οι καρδιές μεσίστιες. Στο χωριό Λύση, ανάμεσα Λευκωσία κι Αμμόχωστος, η μάνα του έσφιξε το μαύρο της τσεμπερί κάτου απ' το δυνατό σαγόνι της κ' είπε ακριβώς τα λόγια που περίμενε ο γιος της : ” Είμαι πέρφανη. Κάλλιο μια φούχτα τιμημένη στάχτη, παρά γονατισμένος ο λεβέντης μου “. Ο πατέρας του πάλι, σαν πήγε στο στρατιωτικό νοσοκομείο της Λευκωσίας, αναγνώρισε το καμένο παιδί του απ' τις χοντρές ελληνικές κοκάλες του κι από κείνο το χρυσό κωνσταντινάτο που αχνιζε στον κόρφο του και στον κόρφο του κόσμου.)